

Minulle sanottiin, etten enää koskaan soita

Izumi Tateno

Jos erään tammikuisen lauantai-illan tietty hetki saataisiin jähmetty-mään, muuttumaan ikuiseksi stillkuvaksi, voisimme tarkastella tilan-netta yksityiskohtaisesti. Näkisimme melko pienen mutta täpötäyden konserttisalin Tampereella ja kolmensadan ihmisen kuuntelevan hiiren-hiljaa, miten norjalaisen Edvard Griegin *Hääpäivä Trolldhaugenilla* -teok-sen viimeiset sävelet viipyilevät ilmassa—hieman vinksallaan, toisiinsa kompastelleina, kuin hätäisesti eteiseen jalasta potkaistut saappaat. Jos katselisimme kuvaa tarkemmin, näkisimme pianistin vaimon seisovan salin viimeisellä rivillä eteenpäin kumartuneena, pingottuneena kuin pikajuoksija ennen starttipistoolin pamausta, valmiina ampaisemaan lavalle. Sillä hänen miehensä Izumi on juuri noussut flyygelin takaa ja ottanut muutaman askelen, ja salin eturivissä istuva lääkäri on huomannut saman kuin vaimo takaa: pianistin oikea suupieli roikkuu velttona.

Tieto siitä, että maailmankuulu japanilainen pianisti Izumi Tateno on saanut aivohalvauksen, kiiri pian Japaniin asti. Sikäläiset lehdet kirjoit-tivat, että hän ei enää koskaan soita eikä nouse konserttilavalle.

”Äitini, joka asui Japanissa yksin, näki uutisen lehdistä ja säikähti”, Izumi kertoo totisena kuvaillessaan aivohalvauksen aikaisia tapahtumia.

Vaikka äiti ei tuntenutkaan yksityiskohtia, aivohalvauksen hän tun-si paremmin kuin hyvin. Izumin isä oli ensimmäisen aivoverenvuoton-sa jälkeen toipilaana seitsemän vuotta. Toinen vuoto vei häneltä hengen, ja sitä ennen hän makasi halvautuneena kaksi vuotta.

Ennen vuoden 2002 kohtalokasta iltaa Izumi oli valmistautunut konserttiin koko iltapäivän. Esitys sujui hienosti lähes loppuun asti. Menossa olivat hääkappaleen viimeiset tahdit, kun oikean käden sormet alkoivat temppuilla ja jäädä vasemmasta kädestä jälkeen. Oikea käsi soitti hitaammin ja hitaammin. Vähän aikaa kankeasti toimittuaan se herpaantui kokonaan, ja viimeiset sävelet soitti vasen käsi yksin.

Vaimo Marja muistaa absurdin tilanteen kappaleen loputtua. Miten epävireiseltä soinnut kuulostivat. Miten joku yleisöstä nousi ja kapusi lavalle tukemaan pianistia, joka oli saanut aivoverenvuodon. Miten järjestäjien edustaja seisoj samaan aikaan lavalla lausumassa kukkapuska kädessä runoa kiitokseksi konsertista. Miten hän itse huusi, että jonkun pitää soittaa ambulanssi.

Sairaalassa kävi selväksi, että aivoverenvuoto oli talamuksessa. Se on aistiratojen väliasema, joka sijaitsee väliaivoissa, syvällä pään sisällä, ja sisältää hermosoluja, jotka välittävät tietoa esimerkiksi selkäytimen ja aivokuoren välillä. Aivokuori on isojen aivojen uloin poimuinen kerros, joka liittyy tajuntaan, ajattelukykyyn, kieleen, tunne-elämään, muistiin ja oppimistoimintoihin. Koska vaurio sijaitsi niin hankalassa paikassa, sitä ei voitu leikata—piti vain odottaa ja katsoa.

Kun 66-vuotias Izumi makasi aivoverenvuodon lamauttamana, vaimo oli niin suunniltaan huolesta, että hoitava neurologi antoi lopulta tiukan määräyksen: rouva Tatenon oli mentävä sairaalasta kotiin syömään ja nukkumaan, sillä tulevina kuukausina hän tarvitsisi paljon voimia ja kärsivällisyyttä. Voisi nimittäin kestää kuukausia, ennen kuin mies pystyisi palaamaan normaaliin arkielämään.

Vielä kymmenen vuotta myöhemminkin Marja Tateno muistelee neurologia kunnioittaen.

"Hänen neuvonsa oli varsin viisas, ja tuntui hienolta, että joku näki hätäni ja tarpeeni", hän sanoo.

Kun vaimo lähti sairaalasta kotiin keräämään voimia, Izumi makasi kuunnellen päässään soivia ääniä.

"Viikon verran siellä pyöri Séveracin musiikki, jota en ollut vähään aikaan soittanut", hän sanoo.

Izumi tarkoittaa yhtä mielisäveltäjistään, ranskalaista Déodat de Séveracia (1872–1921), jonka musiikkiin oli törmännyt Tokiossa jo 19-vuotiaana. Silloin, kauan ennen kuin hänen oma uransa pääsi vauhtiin, hän oli päättänyt vielä jonakin päivänä matkustaa tämän Japanissa lähes tuntemattoman pianotaiteilijan kotiseudulle Ranskaan. Aivohalvausta edeltävänä vuonna Izumi oli 40 vuotta taisteltuaan vihdoinkin saanut soittaa Séveracia levyille.

Jonkin ajan kuluttua halvauksen jälkeen Séverac vaihtui aikalaiseensa Maurice Raveliin, jonka konserttia vasemmalle kädelle Izumi oli ehdottanut vuosien varrella monelle kapellimestarille saamatta sitä kuitenkaan konserttiohjelmistoon.

Ravelin jälkeen koitti hiljaisuus. Lähes tyhjiys.

"Irrallisia ajatuksia tuli ja meni. Ilmestyi ja haihtui", Izumi sanoo ja istuu pitkän aikaa vaiti.

Kun aivoverenvuodosta oli kulunut kolme viikkoa, aloitettiin kävelyharjoittelu.

"Jouduin tukeutumaan kahteen hoitajaan. Aluksi se tuntui ihan kamalalta, mutta kun terapia pääsi kunnolla vauhtiin, se olikin minusta oikein mukavaa. Sain tekemistä aina vain enemmän, ja lopulta pyysin terapeuteilta itse lisää tehtäviä. Halusin pelata palloa. Se oli hauskaa."

Kuntoutuksen edetessä neuropsykologi määräsi Izumille kirjoitus- ja harjoituksia.

”Hän sanoi, että minun pitäisi kirjoittaa. Niinpä istuimme alas yhdessä terapeutin kanssa, ja minun piti tehdä listoja kaupunkien, eläinten ja hedelmien nimistä.”

Listojen laatiminen ei ollut Izuumista erityisen kiinnostavaa, ja hän ryhtyikin tekemään hitaasti muistitunnusmerkinä japaniksi. Hän on aina harrastanut kirjoittamista, ja nyt hän tarkasteli teksteissään potilastovereitaan pilke silmäkulmassa. Hän kirjasi heidän ominaisuuksiinsa ja erilaisia tapahuttamia, kuvasi niitä persoonallisuuksia ja ihmistyypppejä, joita lahusi, rullasi tai vaelsi pitkin osastoja. Kun hän myöhemmin luki valittuja paloja vaimolleen, ne toimivat myös avaimena arvoitukseen nimeltä Izuumi. Heti aivoverenvuodon jälkeen Marjan oli nimittäin ollut vaikeaa saada mieheensä kontaktia. Izuumi kyllä puhui jonkin verran mutta tuntui silti tavoittamattomalta, koska hänen kasvoillaan oli aina sama ilme. Tekstit paljastivat, mitä jähmettyneet kasvot olivat kätkenneet: Huu-mori oli tallella. Ilmeen takana oli tuttu, tarkkailleva Izuumi.

Tädit ovat kokoontuneet pöydän ääreen, ja yksi tati erottuu selvästi, koska hän puhuu kovaaäänisesti ja joskus liikaakin. Joskus kylästyn hänen puheeseensa, mutta jotenkin ihmiset pitävät hänestä, koska hän on niin avoin.

Lounaaksi saatiin tänään lihaa ja keitettä perunoita. Kukkakaali oli aika erikoista, mutta se antoi lisämakua, ja joukossa oli myös porkkanaaviipaleita ja hienoksi viipaloituja appelsiineja. Erikoisannoksena oli laskiaispulla ja kakaota. Kello neljän ruualla tarjottiin silmiinpistävä erikoisuus, makkaraagratiniini. Jälki-ruokana oli banaani. Nami, nami, nami.

Izuumi kumartuu hieman nojatuolissaan Helsingin-kodin olohuoneessa ja katsoo minua ystävällisesti. Viistosti hänen edessään kiiltävät flyygelin mustavalkoiset koskettimet.

"Hetä verenvuodon jälkeen en tietenkään käsittänyt mistään mitään—olinhan koko ajan puolittain tajuttomana—mutta toivuttuani ajattelin, että musiikki ei ainakaan ole mikään ongelma. Ehkä olin vain optimistinen, ehkä vähän sekava, mutta ajattelin, että puolen vuoden kuluttua soitan jälleen."

Aivohalvaus oli vaikuttanut Izumin puheeseen. Hän lakkasi juttelemasta oma-aloitteisesti, mutta eräänä päivänä hän pyysi yllättäen vaimoltaan rahaa. Hän halusi mennä juomaan iltapäiväteetä sairaalan kahvilaan. Rollaattorireissut ilahduttivat häntä.

"Oli kerrassaan hienoa tarttua rollaattoriin, astua hissiin, painaa nappia ja lähteä liikkeelle omin päin", hän sanoo.

Japanista tuli tulvimalla kirjeitä. Niiden lähettäjät säälivät pianistia ja kysyivät, eikö häntä sureta, kun hän ei enää koskaan voi soittaa yleisön edessä.

"Kaikki arvelivat, että olen masentunut, mutta en minä sitä pahemmin miettinyt."

Izumin mielestä neuropsykologien muistiharjoitukset olivat kiinnostavia, mutta fysioterapeutin tuomaa sähköpianoa hän piti surkeana. Sitä hän ei jaksanut soittaa kuin vartin kerrallaan edes toimivalla vasemmalla kädellä. Sen sijaan hän alkoi sairaalaelämästä kirjoittamisen ohella lukea japanilaista kirjallisuutta, jota vaimo toi kotoa, ja kertoa hoi-tohenkilökunnalle kirjojen sisällöstä.

Kun Izumin kahden kuukauden kuluttua oli määrä päästä sairaalasta kotiin, vaimo huolestui. Hän oli onneton siitä, että mies vaikutti niin poissaolevalta, ja pyysi neuvoa eräältä neuropsykologilta.

"Mutta hän vetosi vaitiolovelvollisuuteensa. Yritin selittää, että omaiset ovat tärkeitä. Tarvitsemme tietoa voidaksemme auttaa väsyneen ja vammautuneen uudelleen jaloilleen. Minun olisi pitänyt saada keskus-

tella siitä, mitä tehdä, kun toinen jotenkin muuttuu vähän vieraaksi. Minun olisi pitänyt saada tietoa, miten aivohalvauksen kanssa menetellä. Lopulta sain neuvon: 'Ei saa hösöttää.'"

Marya oli lokenut, että kuntoutusta on kaikki kengännauhojen si-
tomisesta tiskaamiseen, ja tulkit si neuvon "ei saa hösöttää" niin, että
miehen pitäisi tehdä omin päin tavallisia arkiaskeleita sen verran kuin
"Kun Izumi oli tulossa ensimmäistä kertaa sairaalasta lomalle, olin
huolissani siitä, miten kaikki sujuisi. Kun kysyin, saisin ko tarjota hä-
nelle ruoan kanssa lasillisen viiniä, lääkäri nauilisi katseensa minuun
ja sanoi: 'Miehenne on hyvin sairas.' Sen sortin kommentteja en todella-
kaan kaivannut. Lääkärin joukossa on sekä ikäviä että uskomattoman
kannustavia tapauksia. Izumi muuten sai sen viinilasillisen, ja kaikki
sujuivat hyvin."

"Minulta kysyttiin usein, milloin oikea käsi ja käsivarsi palaavat entisel-
leen, mutta tosiasiasa en enää edes kaipaa niitä. En harjoittele oikealla
kädellä soittamista kovinkaan paljon. Totta kai olisi hienoa, jos oikea
käsi olisi sellainen kuin ennenkin, mutta olen soittanut pelkällä vasem-
malla nyt niin monta vuotta, etten enää pahemmin mieti oikeaa."

Puoli vuotta aivohalvauksen jälkeen Izumi tosiaankin oli taas vauh-
dissa. Heti keväällä, tultuaan sairaalasta kotiin, hän laski vasemman
käteensä koskettimille ja alkoi soittaa. Ja kesällä hän palasi musiikkie-
lämään Oulun seudun musiikkijuhlien Oulunsalo Soi taiteellisenä johta-
jana. Myös kasvojen ja silmien ilmeikkyyden palannut.

Taiteilijana menetetyn tapaukseksi luokitellusta Izumista on tullut
vähintään yhtä kysytty esiintyjä kuin ennenkin. Yhä useammat säveltä-
jät tekevät pianoteoksia vasemmalle kädelle, ja osa niistä on sävelletty
erityisesti Izumille. Tekemistä on vaikea kuin paljon. Jos on nähnyt
hänen soittavan sekä ennen aivohalvausta että sen jälkeen, huomaa, että

hän joutuu taivuttamaan lantiota poikkeuksellisen kauas vasemman käden kurottaessa soittamaan niitä kaikkien korkeimpia, melkein kilahtavia säveliä, että hän joutuu liikuttamaan vartaloa koskettimien ääressä entistä laajemmissa kaarissa. Sinä aikana vuodesta, jonka Izumi viettää Japanissa, hän antaa yli 50 konserttia. Lisäksi esiintymispyyntöjä satelee sekä Suomesta että muualta Euroopasta. Nyt kelpaa hyvin myös Maurice Ravelin konsertto vasemmalle kädelle, mikä aluksi suututti Izumia. Miten ihmeessä kyseinen hieno musiikki nyt mahtuu ohjelmistoon, kun se ei aiemmin tuntunut siihen millään sopivan?

Nykyään hän harjoittelee muutaman tunnin päivässä.

”Se riittää, kun on soittanut yli 50 vuotta. Konserttien jälkeen minulle tullaan sanomaan, että musiikki ei käsivaivasta kärsi.”

Hän hymyilee ja kertoo, että pienet edistysaskelet ovat tärkeitä ja että kannustus vie eteenpäin.

”Täytyy haluta tulla terveeksi ja uskoa, että se onnistuu. On roska puhetta, ettei muutaman vuoden kuluttua enää tapahdu edistystä. Tiedän ottaneeni edistysaskeleita vielä kauan sen jälkeenkin, kun minulle sanottiin, ettei mikään enää kohene.”

Aivohalvauksen jälkeen oikea käsi vaivasi Izumia. Se vaikutti kiusallisen tunnottomalta, tyhjältä ja mykältä, ja Izumille tarjottiin särkylääkettä sellaisin terveisin, että ”kun hermot ovat tuhoutuneet, hermot ovat tuhoutuneet”.

Izumi kieltäytyi lääkkeistä. Eihän käsivartta särkenyt.

Myöhemmin, annettuaan Japanissa ensimmäisen aivoverenvuodon jälkeisen konserttinsa, hän soitti puhelun vaimolleen Suomeen.

”Musiikin voima on ihmeellinen. Soittaessani oikean käden epämu-
kava tunne hävisi”, hän riemuitsi. Käsivarsi ei ollut parantunut—oikeal-
la kädellä ei voinut soittaa—mutta se tuntui silti paremmalta. Nykyään
hän voi painaa konsertissa jonkin yksittäisen sävelen oikealla kädellä.

Huumori, joka alkoi aika pian taas pilkkehdeillä esiin, on auttanut paranemisessa.

"Voimme laskea keskenämme melko rankkaakin leikkejä, sillä tunteemme toisemme niin hyvin. Joskus ihmiset kysyvät, miten minä saatan sanoa Izumille niin tai näin, mutta he eivät vain ymmärrä tapaan olla ja keskustella. Izumi voi missä tahansa heittäytyä esittämään avutonta potilasta aivan pätkähuuulla tavalla. Jos hoputan häntä vaikka kävelemään nopeammin, hän väänää naamalleen ihan mielipuolisen ilmeen ja alkaa ontua yliaamuvasti. Hän sekä ärsyttää että huvittaa minua, ja kun sitten alan nauraa hohottaen, kaikki tietysti kääntyvät tutuiksi. Izumi ei välitä tippaakaan, mitä ihmiset sanovat, ja pelille jottamaan. Olen tulkinut sen eräänlaiseksi itseironiaksi. Itse asiassa uskon meidän selviyneen tästä siksi, että olemme voineet niin usein turvautua huumoriin", Marja sanoo.

Alussa erityisesti muusikkoystävät arkalivat ottaa yhteyttä aivohalvauksen kokeneeseen pianistiin—hänen mielestään turhaan. "Ei tarvitse olla ylen määrin kohtelias eikä varovainen. Voi käyttää aivan normaalisti", hän neuvoo. Joitakuita on kiinnostanut, miten aivohalvauksella on muuttanut Izumin persoonallisuutta ja taiteellista näkemystä.

"Ei millään tavalla. Minä olen minä", hän vastaa yksikantaan.

Melko pian aivohalvauksen jälkeen Izumi päätti matkustaa omin päin Japaniin. Joku muu olisi ehkä yrittänyt estellä, mutta Izumia tuolloin hoitanut lääkäri ei asettunut poikkitelein. Hän sanoi vain, että hyvä, matkusta! "Tietysti elämä on nyt vähän rajoitettumpaa. En jaksa yhtä paljon kuin ennen, ja minun on vaikeaa kävellä liukkailla, mutta sen kanssa voi elää."

Jaksamattomuudesta voi myös olla pittaamatta. Niin kuin silloin,

kun Izumi oli tullut sairaalasta lopullisesti kotiin ja ehtinyt olla siellä kaksi päivää. Marja, joka aikansa pohdittuaan oli päättänyt palata työelämään miehensä luo jäämisen sijasta, lähti aamulla töihin huolehdittuaan ensin muun muassa siitä, että kotona on lämmitettävää ruokaa. Muutaman tunnin kuluttua hän kuitenkin soitti kysyäksään, miten siellä jakseltiin. Izumi ei vastannut puhelimeen. Marja soitti yhä uudelleen, ja lopulta hän oli niin huolissaan, että hänen oli pakko lähteä kotiin.

Izumi istui siellä kaikessa rauhassa. Se, miksi hän ei ollut vastannut puhelimeen, ei oikein selvinnyt.

”Myöhemmin löysin tyhjän Ekbergin leivoslaatikon. Illalla Izumi kertoi, mitä oli tapahtunut. Hänellä oli ollut tylsää. Löydettyään taskusta kaksi euroa sairaalassa mukanaan olleista kahvirahoista hän oli rehkinyt vaatteet päälle, astunut ulos lumimyräkkään ja suunnistanut Ekbergille ostamaan kaksi munkkia. Tietenkään hän ei ollut vastannut puhelimeen. Hänellä oli ollut täysi työ pysyä pystyssä.”

PS Muutama vuosi Izumin sairastumisen jälkeen myös hänen äitinsä sai aivohalvauksen ja kuoli 97-vuotiaana.

Perinnöllisyys

Vaikka perintötekijät voivat lisätä aivo-
halvauksen riskiä, lapsi ei automaattisesti saa
aivohalvautusta, vaikka vanhemmillä olisi ollut
aivoverenkiertohäiriöitä. Sekä vauriot että riskit
ovat yksilöllisiä. Joihinkin riskitekijöihin pitää
kuitenkin reagoida. Niitä ovat:

- korkea verenpaine
- diabetes
- tupakointi
- ylipaino
- liikkunnan puute
- runsas alkoholinkäyttö
- kohonneet veren rasva-arvot
- suvussa esiintynyt aivohalvautus
- eteisvärinä
- kaulavaltimon ahtautuma
- aikaisempi TIA-kohtaus.

Aivohalvauksen

aiheuttamat vauriot maailmalla

Aivohalvauksen aiheuttamien vaurioiden
estämisessä sekä akuuttihoito että
terveysvalistus ovat Suomessa ja Ruotsissa
huippuluokkaa. Kiinassa ja Intiassa riski kuolla
tai vammautua vaikeasti aivoverenkiertohäiriön
seurauksena on moninkertainen Suomeen
verrattuna. Näissä maissa yhtiäältä ehkäisevä
terveydenhuolto ontuu, toisaalta hyvää hoitoa
ei ole riittävästi saatavilla, koska sairaaloiden
varustus on puutteellinen tai hoito potilaille
liian kallista. Euroopassa joka seitsemäs
akuuttivaiheen potilas pääsee suoraan sairaalan
aivohalvauksyksikköön. Meilahden sairaalan
aivohalvauksyksikössä aivoinfarktipotilasta
pystytään hoitamaan tulppaa liuottavalla
lääkkeellä 20 minuutin kuluessa siitä, kun
ambulanssi on pysähtynyt sairaalan ovelle.